

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ КОМЕНДАР

(до 80-річчя від дня народження)

Кафедра ботаніки біологічного факультету та Міжвідомча науково-дослідна лабораторія охорони природних екосистем (МНДЛ ОПЕ) Ужгородського національного університету відсвяткували 80-ту річницю одного з патріархів вітчизняної ботанічної науки, доктора біологічних наук, професора Василя Івановича Комендаря, який понад 60 років свого життя присвятив науковій, педагогічній, природоохоронній та просвітницькій діяльності.

Природу його багатовимірної особистості намагаються збагнути сотні людей, з якими йому довелося співпрацювати, жити й творити, — це студенти, учні, колеги, науковці, викладачі, політики, книговидавці, журналісти, митці, його рідні й близькі.

Василь Іванович Комендар народився 2 березня 1926 року на благословенній Мараморошині, в с. Буштино (нині Тячівського р-ну Закарпатської обл.), на самому березі р. Тиси. Він був другою дитиною у багатодітній сім'ї техробітника народної школи. Дитинство, зі всіма радощами і буднями селянського життя, промайнуло серед розкішної природи Притисянщини — яскраві, надзвичайно теплі враження-спомини справжнім бурштином згодом неодноразово вкраплятимуться у майбутні нариси та оповідання. Юнацькі ж роки припали на буремний період у житті краю 30-х—40-х років. Калейдоскопічна зміна політичних систем і режимів — від демократичних (Чехословаччина) до диктатур (наступні), зміна держав, кожна з яких вимагала стовідсоткової лояльності та патріотизму, суворо відбилися на перипетіях життя краю, насамперед молоді. Однак до нашого ювіляра фортуна була прихильною, вірно вибравши керунок і вдало провівши серед скель та обмілин того часу.

Освітнянський та науковий шлях В.І. Комендаря розпочався у народній школі с. Буштино в 1930 р., куди, за ініціативи тодішнього шкільного вчителя Миколи Грицака (згодом — видатний діалектолог-фольклорист краю), через високий зріст він був записаний на рік раніше. Згодом, завдяки хорошій успішності Василь Комендар навчається в російській реальній гімназії

© Ю.Ю. ПЕТРУС, Р.Я. КІШ, Є.Й. АНДРИК, Я.П. САНІСЛО,
А.В. МИГАЛЬ, Г.Б. БУДНІКОВ, А.Ф. ГАМОР, Х.Л. КРЧ, В.І. САБАДОШ, 2006

у м. Празі, де матурує з 1936 по 1939 рр. Після чергової зміни влади та переходу Закарпаття під провід Угорщини продовжує навчатися у Хустській гімназії (1939—1945). Зі встановленням радянської влади в Ужгороді відкривається університет і вчорашній гімназист вступає до біологічного факультету, де спеціалізується на ботаніці, вивчає лікарські рослини Закарпаття під керівництвом професора Х.Ю. Руденка. За цими скупими хронологічними рядками — нелегке життя воєнного та повоєнного часів. Ким тільки не працював Василь Іванович за цей час. Навіть ми — учні та колеги — раптово дізнаємося ще про одну незвичну сторінку того періоду, про який ювіляр оповідає з властивим йому гумором. Довелося приміряти і професію нормувальника на будівництві вузькоколійної залізниці у с. Богдан Рахівського р-ну (за радянських часів безпідставно розібраної), і судити футбольні матчі (за один матч тоді виплачували чудовий гонорар, на який студент міг прожити майже місяць), і водити екскурсії на Близницю й Апшинець, підробляючи на канікулах екскурсиводом на Ясінській турбазі, куди був влаштований (хоч як це дивно) за сприяння артиста балету Ленінградського театру. Поряд з навчанням часу вистачало і на насичене студентське життя — був старостою студентського ботанічного гуртка, виступав у спортивних змаганнях (гравець баскетбольної та капітан волейбольної команд біофаку).

У 1951 році Василь Іванович вступає до аспірантури у відділ геоботаніки Інституту ботаніки АН УРСР. Тут під керівництвом професора В.О. Поварніцина працює над кандидатською дисертацією на тему «Растительность горного хребта Черногора в Восточных Карпатах и её значение в народном хозяйстве», яку успішно захистив у 1954 році. Згодом ця робота стала однією з основ наукового підґрунтя доцільності створення Карпатського біосферного заповідника. Після захисту дисертації повертається на Закарпаття, на рідну кафедру ботаніки (тодішня кафедра морфології та систематики рослин УжДУ), де активно залучається до педагогічної, наукової та громадської (передусім природоохоронної) діяльності. Крім того, Василеві Івановичу доручають створення при молодому тоді ще Ужгородському університеті відділу аспірантури, яким він завідує кілька років. У 1962 р. В.І. Комендара обирають завідувачем кафедри, нею він незмінно керував упродовж 30 років (1962—1992). У 1970 р. захищає докторську дисертацію на тему «Приполюнинские леса и стланики Украинских Карпат, их трансгенез, структурно-генетические связи с высокогорьем системы Карпат, Альп и Балкан», що стала підсумком його багаторічних досліджень високогір'я та верхньої межі лісу зокрема. Результати тривалих досліджень спільно з професором С.С. Фодором верхньої межі лісу, серія успішних дослідів з вивчення способів її штучного відновлення на полонині Рівна знайшли своє відображення у монографії «Форпосты горных лесов» (1966).

Завдячуючи Василю Івановичу, не одне покоління біологів дотепер практикується на створеній ним у часи деканства (1978—1982 рр.) біологічній базі університету. У 1993 р. за його ініціативи на біологічному факультеті УжДУ

було засновано науково-дослідну лабораторію охорони природних екосистем, основне ядро якої утворили вихованці кафедри, а наукове керівництво здійснює Василь Іванович. За висловлюванням самого В.І. Комендаря, «науково-дослідна лабораторія — це кузня молодих спеціалістів-ботаніків».

Інший напрямок наукової діяльності проф. В.І. Комендаря — це вивчення рідкісних і зникаючих видів рослин. Першим об'єктом досліджень став *Narcissus angustifolius* Curt., що дало йому змогу з'ясувати відмінності між високогірними та низовинними популяціями. Василь Іванович розробив детальну програму комплексного вивчення видів рослин, що охоплюють і дослідження онтогенезу, репродуктивної біології, оцінку сучасного стану популяцій та прогнозування тенденцій їх розвитку, виявлення причин скорочення чисельності, розробку системи заходів для збереження та відтворення популяцій рідкісних і зникаючих таксонів. Ця програма стала основою наукових досліджень раритетних рослин численних студентів та аспірантів професора, про яку сьогодні вже говорять як про «школу Комендаря». Під його керівництвом успішно захистили кандидатські дисертації 24 аспіранти і один науковець — докторську. Загалом науковий доробок професора В.І. Комендаря становить близько 600 наукових і науково-популярних статей, 7 монографій, один підручник (у співавторстві) та 5 методичних посібників.

Не можна не оминати надзвичайно важливу для сьогодення, справді колосальну популяризаторську діяльність Василя Івановича. В його регулярних публікаціях у пресі, численних буклетах, брошурах, книгах, радіорепортажах, виступах завжди порушувалися гострі питання збереження довкілля, рідкісних видів, які обов'язково розглядалися також і в морально-етичному аспекті. Надзвичайно новаторським був проект популярного природоохоронного телеальманаху «Шовкова косиця» на обласному телебаченні, який виходив упродовж тривалого часу. Засновником, незмінним ведучим та ідейним натхненником телеальманаху був В.І. Комендар. Програма здобула надзвичайну популярність серед населення Закарпаття. Систематичні гострі статті в обласній та республіканській пресі за минулі 10—15 років мали великий резонанс у громадських колах. П'ятнадцять років (1960—1975) Василь Іванович очолював Закарпатське обласне відділення Товариства охорони природи УРСР. Завдяки його ентузіазму і понад 15-річній невтомній боротьбі із непробивним чиновницьким забралом збережена, відтворена і заповідана унікальна в Європі «Долина нарцисів». Останніми роками він активно обстоює створення національного природного парку «Зачарований край».

Окремої уваги заслуговують етнографічні студії Василя Івановича, які знайшли своє відображення у написаних ним мовою легенд, переказів і бувальщин нарисах, новелах і оповіданнях; пізніше він упорядкував їх і видав окремою збіркою «Барвінок для майбутнього» (1987, 1998). За наукову і природоохоронну діяльність професор В.І. Комендар неодноразово удостоювався найвищих державних нагород, зокрема звання «Заслужений діяч науки і техніки» (2005) та визнання громадськості краю — багаторазово обирався

«Кращим закарпатцем року». Василь Іванович є автором кількох патентів, найвідоміший серед яких — популярний «Бальзам Комендаря».

Чималий науковий доробок, численні публікації, активна масмедійна діяльність — статті, радіо- і телевістуди, невинні педагогічні пошуки, багаторічне природоохоронне подвигництво — лише частка того, що характеризує його багатогранну особистість. Однак навіть не ці вагомні здобутки вражають нас — великою (і чи не найбільшою) загадкою для нас залишаються невичерпні джерела енергії заразливого оптимізму Василя Івановича; західної довоєнної проби, така нерадянська інтелігентність; унікальна як для нинішнього часу щирість і доброта до людей — незалежно від рангу, віку чи фінансової спроможності. А ще — дивовижний юнацький запал, ентузіазм, особливо коли стосується збереження природи — чи то зірвана квітка, зрубане дерево, чи осушене болото. І майже витравлене нині чиновниками відчуття справедливості, принциповості, відстоювання правди — навіть коли проти тебе вся система (партійна, бюрократична чи яка вже там, залежно від часу). Його благоговіння перед живим, майже втрачене у наш індустріальний вік та заново плекане нині в Європі, до якого нам ще довго прямувати — де ліс не кубометри, а лісовий потічок не лише гідроенергія — пораз дивує, пораз заворожує, однак не може залишати байдужим, і мимоволі підводить до думки: а чи не в цьому, бува, прихована квінтесенція сутності життя?... Все це незмінно, як магніт притягує людей, передусім студентство, тому його часто можна зустріти в їх оточенні під час перерви та навіть у його гостинній оселі.

І сьогодні Василь Іванович діяльний у багатьох напрямках — з ентузіазмом працює над виданням своєї чергової книги про лікарські рослини Карпат, готує буклети, не шкодуючи зусиль і часу, обстоює у чиновницьких кабінетах та на сторінках газет право на існування рідної карпатської природи, керує науковою роботою студентів й аспірантів, читає лекції, проводить лабораторні заняття та щорічні літні практики на Чорногорі, очолює і невтомно спонукає до роботи сьогодні вже солідний колектив створеної ним наукової лабораторії.

Тож зичимо ювіляру гарного здоров'я, творчої наснаги, довгих років плідної праці, бадьорості і дай, Боже, щоб ще не одна генерація студентів традиційно сходила на Говерлу під проводом професора В.І. Комендаря та пізнавала рослинний світ Карпат за його розповідями і коментарями.

*Ю.Ю. ПЕТРУС, Р.Я. КІШ, Є.Й. АНДРИК,
Я.П. САНІСЛО, А.В. МИГАЛЬ, Г.Б. БУДНІКОВ,
А.Ф. ГАМОР, Х.Л. КРЧ, В.І. САБАДОШ*